

[Omsett av Arne Garborg]

LUDVIG HOLBERG:

JEPPE PAA BERGET  
ELLER  
BONDEN SOM VART BARON

ACTUS IV.

SCEN. 1.

JEPPE (ligg paa ein Dunge i dei gamle Bondeklædi sine; han vaknar og ropar:) Hei, Sikketé, Kammertenar, Lakeiar, endaa eit Glas Karnalisekk! (Ser seg ikring og gnikar Augo liksom fyrr; tek seg til Hovudet og fær den gamle breide Hatten sin i Handi; gnikar seg i Augo og snur Hatten paa alle Kantar; ser paa Klædi sine og kjenner seg att; tek so til aa røda). Kor lenge var Abraham i Paradis? No kjender eg att alt, dessverre; Sengi mi, Kufta, den gamle Hanreihatten, meg sjølv; det er anna, det, Jeppe, enn aa drikka Karnalisekk av gyllte Glas og sitja til Bords med Lakeiar og Sikketerar attanfor Stolen sin. Det gode er ryrt, dessverre. Aa, aa; at eg, som var slik ein naadig Herre for ei stokkat Stund sidan, skal sjaa meg att i so laakt eit Tilstand: Stas-Sengi mi umskapt til ein Mykdunge, den gullsauma Luva til ein gamall Hanreihatt, Lakeiarne til Svin, og meg sjølv fraa ein stor naadig Herre til ein stakkars Bonde att. Daa eg vakna venta eg aa finna Fin- [side 28] grarne mine sette med Gullringar; men dei er, Skam aa segja, innsigla med noko anna. Eg tenkte eg skulde krevja Tenarane mine til Rekneskap; men no lyt eg sjølv laga Ryggen til Rettes, naar eg kjem heim og skal gjera Rekneskap for mi Aatferd. Eg treiv etter eit Glas Karnalisekk, daa eg vakna, men fekk, reint ut, ein L. i Neven. Aa, aa, Jeppe, du fekk ikkje lenge vera i Paradis, og Gleda di fekk ein braa Ende. Men kven veit, um ikkje det same kann vederfarast meg, naar eg legg meg til Kvila endaa ein Gong. Aa, aa; gjev det vilde henda. Aa, aa; gjev eg kunde koma att-ende dit! (Legg seg til aa dorma att.)

SCEN. 2.

JEPPE. NILLE.

NILLE. Skal eg tru, det kann hava hendt honom noko? Kóss kann dette hava seg? Anten hev Fenden teke honom, eller so sit han paa ei Sjapp og drikk Pengarne upp, som eg ræddast meir fyre. Eg var ein Gjekk, daa eg fortrudde den Fyllefanten 12 Skilling paa ein Gong. Men kva ser eg? Ligg han ikkje der i Skarnet og ryt? Aa eg arme Menneskje som skal hava slikt eit Beist til Mann! Naa; Ryggen din skal faa bøta for det dyrt nok. (Stiltrar seg burt og gjev houom eit Slag av Meister Erik paa Baken.)

JEPPE. Hei, hei, Hjelp! Hjelp! Kva er det? Kor er eg? Kven er eg? Kven er det som slær meg? Kvi slær dei meg? hei!

NILLE. Eg skal straks læra deg, kva det er. (Slær honom att og haardreg honom.)

JEPPE. Aa, gode Nille, ikkje slaa meg; du veit ikkje, kva eg hev vori ute fyre.

NILLE. Kor hev du vore so lenge, din Fyllehund? Kor er Saapa du skulde kaupa?

JEPPE. Eg kunde ikkje koma til Byen, Nille.

NILLE. Kunde du ikkje koma til Byen?

JEPPE. Paa Vegen vart eg upptekin til Paradis.

NILLE. Til Paradis? (pryler honom.) Til Paradis? (Slær honom att.) Til Paradis? (Slær honom meir.) Vil du gjera Narr av meg attpaa?

JEPPE. Aa, aa, aa! det er so sant som at eg er ein ærleg Mann.

NILLE. Kva er sant?

JEPPE. At eg hev vore i Paradis.

NILLE. I Paradis! (Slær honom att.)

JEPPE. Aa gode deg, Nille, ikkje slaa meg meir.

NILLE. Tilstaa fort, kor du hev vore; eller so tyner eg deg.

JEPPE. Aa, aa, eg skal gjerne tilstaa, kor eg hev vore, naar du berre ikkje vil slaa meg meir.

[side 29]

NILLE. Fram med det daa.

JEPPE. Svèr paa at du ikkje vil slaa meg meir daa.

NILLE. Nei.

JEPPE. So sant som eg er ein ærleg Mann og heiter Jeppe paa Berget, so er det sant at eg hev vori i Paradis og sett Ting som du skal undrast yver aa høyra. (Nille pryler honom paa nytt, og dreg honom inn etter Haaret.)

SCEN. 3.

NILLE (aaleine). So, din Fyllehund, sov no fyrst ut Rusen, sa skal me talast meir ved sidan. Slike Svin som du er, dei kjem nok ikkje til Paradis. Du all Verdi, som det Beistet hev drukke Vitet burt. Men hev han gjert seg til Godes paa min Kostnad, sa skal han faa pønitera for det og. Paa tvo Dagar skal han korkje faa Vaatt eller Turt; og i den Tidi vert han nok ferdug med Grillurne um Paradis.

SCEN. 4.

TRI VÆPNA MENNER. NILLE.

3 MENNER. Bur det ikkje ein Mann her som heiter Jeppe?

NILLE. Det gjer so.

3 MENNER. Er du Kòna hans?

NILLE. Ja Gud betre, dessverre.

3 MENNER. Me maa tala med honom.

NILLE. Han er drukken.

3 MENNER. D'er det same. Fort ut med honom; elles gjeng det gali med heile Huset. (Nille inn og skubbar Jeppe ut med slik Fart, at han støyter ein av dei 3 Mennerne i Koll med seg,)

SCEN. 5.

DEI 3 MENNERNE. JEPPE.

JEPPE. Aa, aa, gode Menner; no ser de, kva for Kjering eg hev aa dragast med.

3 MENNER. Du fortentar ikkje likare Medferd; for du er ein Illgjerdsmann.

JEPPE. Kva vondt hev eg gjort daa?

3 MENNER. Det skal du faa vita straks, naar Retten vert sett.

SCEN. 6.

TVO ADVOKATAR. DOMAREN. JEPPE.

(Domaren kjem inn saman med ein annan Tenestemann og sèt seg paa Stolen sin; Jeppe vert bakkunden og førd for Domstolen. Det stig fram ein og klagar paa honom soleis:) Her er ein Mann, Herr Domar, som me kann vitna at me hev set snikja seg inn i Huset hjaa Baronen og gjeva seg ut for Herren, taka paa seg Klædi hans og tyrannisera Tenarane; og daa dette er eit uhøyrte Vaagnadverk, so krev me, at det vert straffa paa sers Maate, andre Valdsmenner til Fyredøme og Aatvaring.

[side 30]

DOMAREN (til Jeppe). Er det sant, dette som du vert skulda fyre? Hev du noko aa forsvara deg med, so seg fram; for me vil ingin fordøma uhøyrde.

JEPPE. Kva skal vel eg Armingen segja? Eg vedgjeng at eg hev fortent Straff, men berre for dei Pengarne eg drakk upp, men som eg skulde kaupt Saapa fyre. Like eins vedgjeng eg, at eg nyleg hev vori paa eit Slott; men kóss eg kom dit, og kóss eg kom derifraa att, det veit eg ikkje.

FYRSTE ADVOKAT. Her høyrer Domaren av det han sjølv tilstend, at han hev drukke seg full, og i Fullskap gjort seg skyldig i slik uhøyrde Misgjerning. Det stend daa berre att aa faa avgjort, um slik ein Illgjerdsmann kann orsaka si Misgjerning med Drukkenskap. Eg meiner nei; for paa den Maaten kunde korkje Hor eller Mord verta refst; kvar og ein vilde koma med slike

Fyreberingar og segja at det var gjort i Fullskap. Og um han kann prova at han hev vore drukken, so vert ikkje Saki hans betre med det; for det drukken Mann hev forbrote skal han bøta for, naar han vert ædrug, heiter det. Og det er aalkjent, korleis ei slik Misgjerning no nyleg vart straffa, endaa Brøtsmannen hadde late seg forføra til aa gjeva seg ut for ein stor Herre av Styvingskap; det kunde ikke [sic] berga Livet hans, at han var faakunnig og styven. For einast til Fyredøme for andre er Straff innførd. Eg skulde fortelja Soga, um eg ikkje ræddast for aa hefta burt Retten med det.

2dre ADVOKAT. Gode Herr Domar, denne Saki synest meg so underleg, at slik ei Soga kann eg ikkje faa inn i Hovudet mitt, um her so var fleire Vitne. Ein einfald Bonde skulde snikja seg inn paa ein Herregard og laatst vera Herren, endaa han ikkje kunde taka paa seg korkje Andlitet eller Skapnaden hans? Korleis kunde han koma inn i Soveromet og taka paa sig Klædi, so ingen vardest det? Nei, Herr Domar, ein kann sjaa, at dette er noko som er oppspunne mot denne stakkars Mannen av Uvenerne hans. Eg vonar difor at han vert fri-dømd.

JEPPE: (græt). Aa Gud signe din Munn! Eg hev ein Tøbaks-mole i Brók-lomma mi, um De ikkje vil forsmaa; det er so godt Tøbak som nokon ærleg Mann vil tyggja.

2dre ADVOKAT. Hav Tobakket ditt sjølv, du Jeppe; eg talar ikkje for Gaavur og Godviljesmøner, men berre av kristeleg Medynk.

JEPPE. De maa orsaka meg, Herr Prokurator; eg tenkte ikkje slike Folk var so ærlege. [side 31]

1ste ADVOKAT. Det som Kallsbror min kjem med til Forsvar for denne Illgjerdsmannen er bygt berre paa Gissingar. Her spørst ikkje um det er rimelegt at slikt kann henda eller ei; men det vert provfest at det hev hendt, baade ved Vitne og ved hans eigi Tilstaaing.

2dre ADVOKAT. Det ein Mann tilstend i Otte og Ørvilla kann ikkje vera rettsgildt. Meg tykkjest at det maa vera best aa gjeva denne einfaldige Mannen Tid til aa tenkja seg um, og so spyrja honom ut paa nytt. Høyr, Jeppe, tenk no etter, kva du segjer: tilstend du det som du vert skulda fyre?

JEPPE. Nei eg vil gjera høgste Eiden min paa, at det er Lygn alt det eg svor paa fyrr; eg hev ikkje vori ute av Huset mitt paa tri Dagar.

1ste ADVOKAT. Herr Domar, mi faste Meining er, at ingen maa faa sverja, som baade er yvervitna og sjølv hev tilstade.

2dre ADVOKAT. Eg meiner jau.

1steADVOKAT. Eg meiner nei.

2dre ADVOKAT. Naar Saki er so underleg vori.

1ste ADVOKAT. Inkje hjelper mot Vitne og Tilstaaing.

JEPPE (avsides). Aa gjev dei kunde koma i Luggen paa einannan; so skulde eg taka Domaren paa meg, og rundjula han til Gagns, so han skulde gløyma baade Lov og Paabod.

2dre ADVOKAT. Men høyr, Herr Kollega: um Gjerningi vert tilstadi, so hev daa Mannen ingi Straff fortent; for paa Herregarden hev han inkje vondt gjort; han hev korkje stole eller drepe.

1ste ADVOKAT. Sliks Slag; *intentio furti* er jamgod med *furtum*.

JEPPE. Tala norskt, din svarte Hund, so skal me nok svara for oss.

1ste ADVOKAT. Um ein vert tekin naar han vil stela eller naar han hev stole, so er han Tjuv like godt.

JEPPE. Au, naadige Domar, eg vil gjerne verta hengd, um denne Prokuratoren vert hengd jamsides meg.

2dre ADVOKAT. Ikkje kom med slikt, Jeppe; det gjer berre meir vondt for Saki di.

JEPPE. Kvi svarar ikkje De daa? (avs.) Han stend der so styven som ein Stut.

2dre ADVOKAT. Men korleis provar De det *furandi propositum*?

1ste ADVOKAT. *Quicumque in aedes alienas noctu irrumperit, tanquam fur aut nocturnus grassator existimandus est; atque reus hic ita; ergo –*

2dre ADVOKAT. *Nego majorem, quod scilicet irrumperit.*

[side 32]

1ste ADVOKAT. *Res manifesta est, tot legitimis testibus exstantibus, ac confitente reo.*

2dre ADVOKAT. *Quicumque vi vel metu coactus fuerit confiteri –*

1ste ADVOKAT. Aah, kvar er den *vis*, kvar er den *metus*? Det er berre Lovkrokar.

2dre ADVOKAT. Nei De bruker Lovkrokar.

1ste ADVOKAT. Det skal ingen ærleg Mann skulde meg fyre. (Dei triv kvarandre for Bringa; Jeppe spring til attanfraa og riv Parykken av 1ste Advokat.)

DOMAREN. Vyrndad for Retten! Haldt opp; eg hev alt nok. (Les upp Domen:) Eftersom Jeppe paa Berget, Son av Nils paa Berget, og Soneson av Jeppe same Stad, er yviført, baade ved lovlege Vitne og ved eigi Tilstaaing, aa hava snikt seg inn paa Slottet aat Baronen og aa hava teki paa seg Klædi hans og fari ille fram mot Tenarane paa Slottet, – so vert han dømd til aa missa Livet ved Forgift, og, naar han er avliva, Likamen hans aa verta upphengd i ein Galge.

JEPPE. Aa, aa, naadige Domar, er det ingen Pardon?

DOMAREN. Nei ingileis. Domen vert sett i Verk straks, med' eg er her tilstades.

JEPPE. Aa, men maa eg daa ikkje faa ein Dram fyrst, so eg kann døy med Korasi?

DOMAREN. Jau; det kann lata seg gjera.

JEPPE (drikk tvo Drammar; paa Kne att). Er det ingen Pardon?

DOMAREN. Nei, Jeppe; no er det for seint.

JEPPE. Aa nei; for seint er det ikkje. Domaren kann berre gjera um Domen, og segja at han dømde gale fyrste Gongen; det hender so tidt; me er Menneskje alle.

DOMAREN. Nei; um nokre Minuttar fær du kjenna sjølv, at det er for seint; Forgifti var i Brennevinet.

JEPPE. Aa eg arme Menneskje, hev eg alt fengi Forgifti? Aa, Farvel, Nille! Endaa du hev ikkje fortent, din Karnali, at eg skulde taka Avskil med deg. Farvel, Jens og Nils og Kristoffer! Farvel, Martha, Dotter mi; Farvel, Augnesteinen min! deg veit eg at eg er Far til; for du vart gjord fyrr Deknen kom hit. Du hev Andlitet til Far din og; me er so like som tvo Dropar Vatn. Farvel, min brokute Hest, og Takk for kvar Gong eg reid paa deg; næst mine eigne Born hev eg ikkje vori so glad i noko Beist som i deg. Farvel, Feierfaks, du min trugne Hund og Dørvaktar. Farvel, Mons, svarte Katten min; Farvel, Kyr, Sauer, Svin, og Takk for godt Kompaniskap, og for kvar Dag eg hev kjent dykk. [side 33] Farvel – aa, no kann eg ikkje meir, Eg vert so tung og vanmegtug. (Sig i Koll og vart liggjande.)

DOMAREN. Det gjeng godt; Dvaledrykken hev gjort sin Verknad; no søv han som ein Stein. Heng honom upp daa; men sjaa vel etter, at han ingin Skade fær av det, og at Reipet kjem berre under Armarne. No vil me sjaa, korleis han ber seg aat, naar han vaknar og finn seg hengd. (Dei dreg Jeppe ut.)